

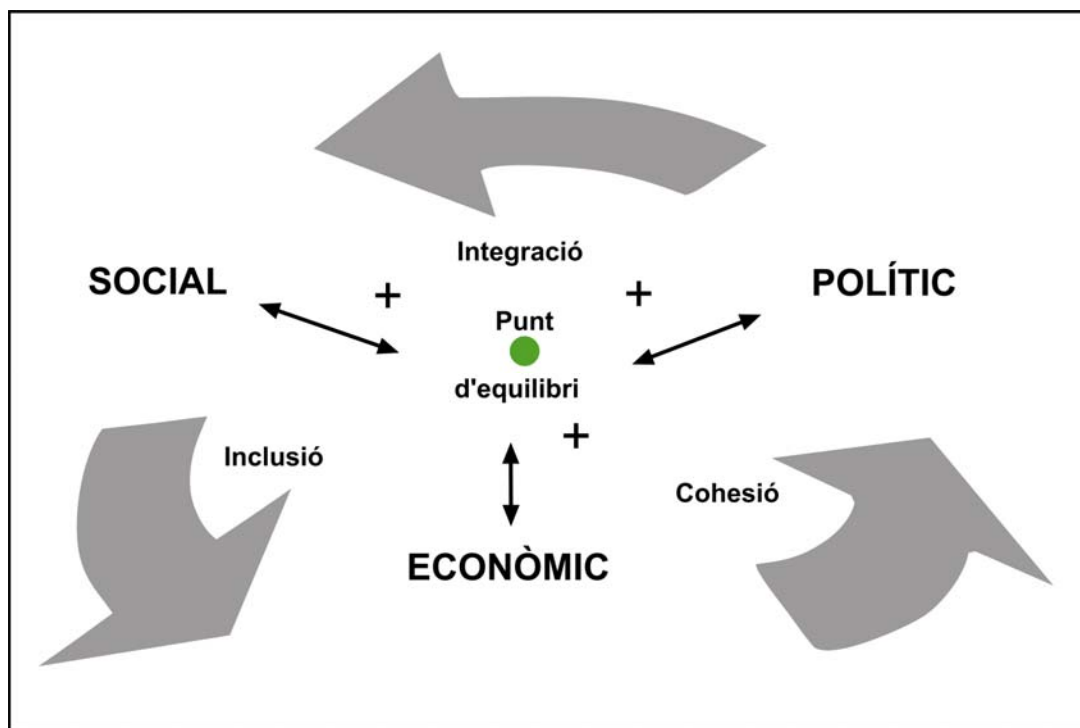
LA SOCIETAT BALEAR

Una aproximació des de la perspectiva de la cohesió social

A continuació oferim un resum d'un article escrit per Antoni Tarabini i Andreu Grimalt referit a la cohesió social i on es fa una anàlisi dels indicadors tendencials i dels punts forts i punts febles de la societat balear.

A) QUÈ ENTENEM PER COHESIÓ SOCIAL

El concepte de Cohesió Social és relativament abstracte ja que s'ha d'entendre dins i des de les diferents realitats culturals, socials i econòmiques d'una determinada societat. Una definició bàsica i simple, però a la vegada aclaridora per al treball que ens ocupa, seria el grau de consens dels membres d'una societat en la percepció d'una pertinença a un projecte o situació comú.

Per tant, podem afirmar que:

1) La Cohesió Social fa referència a les relacions dialèctiques entre els individus i la societat. Aquestes relacions varien de forma històrica i en funció del context territorial i econòmic-social. En alguns casos, les relacions individu societat condueixen a situacions de conflicte, en les quals una dimensió adquireix prioritat per sobre l'altre (els processos d'individualització cap als que caminen les nostres societats són un exemple clar d'aquesta situació). En altres, es perfilen situacions relativament harmòniques, on individu i societat tendeixen a complementar-se mútuament.

2) S'ha de contemplar la Cohesió Social al seu context geopolític. En el nostre cas: l dins una societat globalitzada, emmarcada dins els Estat de Benestar Europeus, i instal·lada en un cert nivell de benestar econòmic.. Des d'aquesta perspectiva té molt a veure amb el concepte teòric i pràctic de ciutadania, entesa aquesta com la posada en valor dels seus tres principis bàsics :

- *L'autonomia i llibertat de l'individu.*
- *La igualtat d'oportunitats.*
- *La solidaritat participativa.*

3) Per la mateixa raó els nivells de cohesió/descohesió social a la nostra comunitat no venen determinats de forma exclusiva pels indicadors objectius de benestar social, sinó també pels indicadors subjectius, es a dir pels valors als que donen importància els ciutadans en funció dels seus posicionaments a l'estructura social i en referència als entorns on viuen i conviuen.

De fet els indicadors objectius de benestar social no ens ofereixen en sí mateixos una explicació de la cohesió social. La pròpia definició de cohesió des d'un punt de vista sociològic apunta al grau de consens i d'acord entre els membres d'una societat en la percepció d'una situació comú. Es a dir, tot i que els nivells de benestar siguin una condició necessària per a la cohesió no són una condició suficient, si no hi ha una valoració "positiva" dels ciutadans respecte el nivell i les característiques d'aquest benestar.

En conseqüència, les opinions, valoracions i percepcions del ciutadans, per tant, tenen un valor clau per entendre les relacions individu-societat. És a dir, saber la importància que els ciutadans atribueixen a determinats àmbits socials té una rellevància central per entendre la seva percepció de les "problemàtiques" actuals: quins són els principals "problemes col·lectius" percebuts pels ciutadans? Què és el que es limita a l'àmbit de les "responsabilitats individuals"? Quina importància s'atribueix a les instàncies col·lectives per resoldre els "problemes individuals"? I al contrari, quina importància s'atribueix a la pròpia acció individual per resoldre problemes entesos com col·lectius? Aquestes i altres preguntes ens ofereixen un indicador clau de cohesió social, ja que mostren les similituds i diferències en les opinions del ciutadans en relació a la concepció de les "problemàtiques socials", les seves causes i la seva solució.

4) Al mateix temps es imprescindible identificar les causes estructurals d'aquestes similituds i diferències d'opinió (característiques socio-demogràfiques de la població, posicionament a l'estructura social, etc.) que possibilitin identificar les principals àrees d'intervenció política (polítiques públiques) per generar una major cohesió social.

Per aquesta raó, un govern, encara que no pot passar per alt les demandes dels ciutadans en funció de les preocupacions orientades a consolidar el seu benestar socio-econòmic del dia a dia, ha de tenir visió de futur i no pot oblidar fer, d'una banda polítiques de prevenció i anàlisi en els diferents territoris i àrees de gestió, i per altre polítiques orientades a posar en valor factors positius de Cohesió Social."

5) Finalment es imprescindible identificar quins grups i segments de població corren un risc, real o potencial, d'exclusió social (concepte no

idèntic al de marginació). Aquesta exclusió té molt a veure amb la tendència que es posa de manifest a la nostra societat, que s'encamina a constituir-se en una societat dual.

B) INDICADORS TENDENCIAIS DE LA SOCIETAT BALEAR AVUI

A continuació volem fer una projecció del concepte de cohesió en l'estructura social de la nostra comunitat avui, assenyalant els seus trets més característics.

	Situació socio-econòmica	Estatus socio-cultural	Valors dominants
Grups dominants	<ul style="list-style-type: none"> - Integrats a models econòmics de la Globalització - Pèrdua de valor del treball convencional 	<ul style="list-style-type: none"> - Domini de la informació - Xarxes socioeconòmiques i polítiques 	<ul style="list-style-type: none"> - Meritocràcia - Seguretat
Classes mitjanes	<ul style="list-style-type: none"> - Majors oportunitats - Inseguretat: <ul style="list-style-type: none"> * Patrimonials (VCM) * Professionals (NCM) - Accés de la dona al món laboral 	<ul style="list-style-type: none"> - Interclassisme aparent - Noves formes de convivència - Accés desigual a xarxes socioeconòmiques 	<ul style="list-style-type: none"> - Autonomia "moral" - Consumisme - Individualisme - Immediatesa
Classes treballadores	<ul style="list-style-type: none"> - Inseguretat laboral - Baix nivell professional - Problemes economia domèstica 	<ul style="list-style-type: none"> - Dificultats de formes de convivència "velles" i "noves" 	<ul style="list-style-type: none"> - Consumisme - Individualisme - Immediatesa
Risc d'exclusió	<ul style="list-style-type: none"> - Aturats llarga durada / precarietat - Persones majors - Joves sense formació (abandonament escolar) - Immigrants 	<ul style="list-style-type: none"> - Pèrdua d'arrels - Vulnerabilitat 	<p>problemes comuns, solucions diferents</p>
Exclusió	<ul style="list-style-type: none"> - Sense oportunitats 	<ul style="list-style-type: none"> - Invisibles - Sense xarxes 	<ul style="list-style-type: none"> - "Inútils socials"

Especialment des de finals de la dècada dels setanta, amb la recuperació de la democràcia, el reconeixement dels drets bàsics dels anys 80, amb una certa reactivació econòmica (en el cas nostre, a les Illes, l'activitat turística) i la possibilitat generalitzada d'accés a serveis bàsics (educació i sanitat), es produeix un determinat *canvi social* que, sense negar la pervivència estructural de les classes socials, representa de fet un major nombre d'oportunitats en el camp laboral/professional com també el començament d'un relatiu accés a béns, recursos i serveis (accés a l'anomenada *societat del benestar*).

Els *grups dominants* prenen carta de ciutadania, consolidant el seu status dominant. Al mateix temps, es comença a entreveure el que s'han anomenat les *noves classes mitjanes emergents*, integrades per un aparent *interclassisme* que sembla situar-les en una igualtat d'oportunitats d'accés als recursos, als ressorts del poder, i a la vegada amb la inclusió en els anomenats "sistemes de prestigi social". Dins aquesta lògica, la prioritat bàsica va ésser consolidar les seves conquestes socials, així com els nivells de renda i l'accés a béns i serveis. Les seves demandes en concreten en l'exigència de noves i accessibles infraestructures, equipaments i serveis.

Ja entrada la dècada dels 90 es noten canvis rellevants en l'estructura social que es consoliden al començament del 2000-2001. Nous fenòmens com la *globalització*; la forta i impactant presència de la *immigració*; la lenta però progressiva implantació de *les noves tecnologies* (especialment *internet*) a les realitats econòmiques, socials i personals; les noves formes de convivència condicionades per fets com la *incorporació de la dona al món laboral*, entre molts altres *ítems*; situa el conjunt de la societat (*especialment a les noves classes mitjanes*) front a nous reptes, inquietuds i preocupacions.

A la pràctica es comença a entreveure una certa *societat dual* fonamentada en la constatació d'un accés desigual als recursos, poder i prestigi. En concret es van configurant persones i/o col·lectius socialment *exclosos* i d'altres en *risc d'exclusió*.

A continuació i de manera sintètica descrivim els principals trets característics dels grups que conformen el conjunt dels indicadors: els *grups dominants*, les *classes mitjanes*, les *classes treballadores*, els *grups amb risc d'exclusió* i els *grups dels exclosos*.

Els grups dominants

Les denominades classes dominants han sofert una profunda modificació des del predomini dels sectors econòmics relacionats amb el turisme i la construcció. Les Balears, amb les seves peculiaritats segons cada illa, varen donar un salt quantitatiu i qualitatiu a partir de l'etapa expansiva de l'activitat turística, i més tard amb l'equivalent a la construcció. Nous segments socials, no procedents de la antiga classe dominant, varen anant sorgint amb força. Persones, pot ésser que amb escassa formació,

varen liderar l'espectacular creixement econòmic, posant en valor el producte turístic de vacances de sol i platja. Acceptant les contradiccions és una realitat que a les nostres illes es van produir uns nivells acceptables de benestar econòmic.

El sector de la construcció, incloses les denominades indústries auxiliars (materials de construcció, electricitat, fusteria...) va obtenir taxes importants de beneficis amb la seva espectacular activitat centrada en la creació de nous establiments turístics, la promoció i construcció d'habitatges (primeres i segones residències) fruit de la millora de les rendes familiars, passant per iniciatives de reconversions de nou sòl.

Aquesta nova classe dominant, emmarcada en determinades iniciatives i grups empresarials, ha experimentat un desenvolupament desigual. Determinades segones generacions, amb major i millor preparació i formació, han agafat el relleu i han expansionat la seva activitat fora de l'illa. Aquest segments han entrat amb intensitat en les noves dinàmiques de la economia globalitzada, i han substituït el valor convencional del treball per una activitat financera més enllà de l'activitat original (deslocalització i diversificació). Aquets segments dominen la informació, i mantenen lligams i xarxes polítiques i socioeconòmiques. Per a ells la meritocràcia és un valor dominant, i les seves seguretats – encara que amb riscos – són reals.

Com es lògic, no tots el grups dominants han pogut o sabut donar el salt quantitatiu i/o qualitatiu. Aquest darrers han sofert i sofreixen una certa inestabilitat en les seves activitats econòmiques, provocades per un cert esgotament del model "clàssic" de creixement econòmic. Però, encara que amb distorsions, continuen essent grups dominants. Tots el inputs dominants continuen vigents.

Pot ser que un dels seus problemes sigui la dificultat de comprendre les noves exigències dels mercats, i situar-se a nivells acceptables d'innovació per poder competir mitjançant una activitat econòmica "competitiva" més enllà de la mà d'obra intensiva i/o de la simple activitat de tipus especulatiu.

De fet, no es pot concloure que la nostra actual classe dominant, d'origen bàsicament econòmic, lideri "socialment" i/o col·lectivament la nostra Comunitat. La seva aposta per valors "intangibles" (la cultura, l'educació...) són mínims.

Les classes mitjanes

Com era previsible, els progressius canvis a la nostra estructura econòmica i social han suposat un trencament a l'estructura social mallorquina. Es va passar, gairebé sense possibilitat d'assimilar-ho, d'una societat eminentment agrària, amb tot el que això suposava de classes socials molt diferenciades, sense que una classe burgesa diferenciada.

Els canvis a l'estructura productiva, les noves activitats turístiques, la forta pujada de la construcció i l'arribada d'abundant ma d'obra, són elements que ajudaren a l'aparició d'unes noves classes mitjanes (NCM), no lligades necessàriament a la possessió dels mitjans de producció com les velles classes mitjanes (VCM), amb una situació patrimonial bona, però amb situacions d'incerteses econòmiques.

Es varen produir noves, múltiples i millors oportunitats. Noves professions, nous negocis i empreses. Molts persones, natives o procedents de la península (Immigracions derivades de la forta activitats dels 60-70), varen saber aprofitar els moments de creixement. Les seves activitats eren rendibles.

El seu status econòmic i social va canviar. Passen a conviure petits i mitjans empresaris, treballadors autònoms i treballadors assalariats qualificats, dins un interclassisme aparent, amb els grups dominants, encara que tenien un accés desigual a la informació i als poders fàctics. Varen tenir accés a l'ús de béns i serveis. Els seus valors, còpia no sempre fidel dels grups dominants, es varen anar consolidant entorn a plantejaments de l'individualisme "ferotge", el consumisme i la immediatesa.

Però, la realitat avui no és igual que ahir. La seva activitat econòmica perd intensitat, determinats llocs de feina perden estabilitat, l'accés de la dona al món laboral suposa canviar els "hàbits" convencionals de convivència... En definitiva, en distints graus d'intensitat, són el segments que més experimenten les "incerteses" esmentades. Viuen als seus entorns situacions "noves" com pot ser un futur incert dels seus fills, amb uns índexs preocupants de fracàs i abandonament educatiu.

Les classes treballadores

Les classes treballadores venen caracteritzades per la precarietat laboral, el baix nivell formatiu i una economia domèstica problemàtica.

Cada vegada és més difícil comptar amb un treball estable i durador. Una de les conseqüències de la globalització és la descolocació de les empreses que, a la vegada, comporta o bé un trasllat familiar a un altre país o regió, amb tot el trasbals que suposa, o bé un no partir i quedar-se sense feina, això vol dir quedar-se sense feina, seguir un llarg i tortuós itinerari d'inseguretats i de desequilibris personals i familiars.

Sense voler generalitzar cal reconèixer que no són pocs els treballadors sense títols escolars de grau mitjà o superior. Més aviat es podria dir que el món obrer és el refugi d'un gran contingent del "fracàs escolar dels sistemes educatius". La manca de qualificacions culturals dificulta l'ascens dins l'escala de qualificacions laborals.

Un altre tret característic és la situació de l'economia domèstica. Pendants dels salaris dels diversos membres de la família han de fer front a les dificultats econòmiques: abonar les quotes de l'hipoteca per

l'habitatge, o pagar els lloguers, les quotes de les despeses corrents per assegurances, educació dels fills, etc. fan habituals les dificultats per arribar a fi de mes.

Per altra banda, troben dificultats per congeniar les formes de convivència tradicionals amb els nous estils de vida. Per una part les classes treballadores solen ser força conservadores i fidels a les tradicions familiars i fan tots els possibles per guardar-les, i a la vegada se senten inquietats i temptats per noves formes més atractives i que cada dia truquen a les seves portes pels mass-media.

En quan als models dels valors dominants repeteixen els mateixos de les noves classes mitjanes: esclaus del consumisme, a la seva mida, manca de corporativisme i viure al dia.

Els grups amb risc d'exclusió

Els segments que pateixen o poden patir risc d'exclusió són de distinta naturalesa. En concret fem referència a cinc tipologies:

“En aquest context, una situació d'atur perllongada en el temps que, consegüentment, va associada a una manca continuada d'ingressos, revela, sens dubte, un elevat risc de patir algun tipus de marginació. No en va, la nova orientació de l'estratègia europea de Lisboa assenyala el foment de l'ocupació com a eina fonamental per a la lluita contra l'exclusió social. A les Balears, la població sotmesa a una situació d'atur de llarga durada es va situar en el 17,3% dels desocupats registrats al llarg de l'any. Aquesta xifra, que suposa un augment del 4,2% respecte del passat exercici, es va enfilar fins al 19,4% en el cas de la població femenina, col·lectiu en el qual aquest tipus d'atur va repuntar un 9,1% (enfrent un -3,1% dels homes)

D'altra banda, la precarietat de les condicions laborals de la població ocupada es varen manifestar, en part, a través del percentatge de contractes de tipus temporal (85,8%), per bé que la contractació indefinida va augmentar a un ritme superior (34,3% vs 5,7%). Amb tot, l'índex de temporalitat, mesurat com el nombre de contractes de durada determinada signats per cada contracte indefinit, va recular fins als 6,4% (enfrent un 8,2% l'any 2005).”

A més aquest risc d'exclusió afecta o pot afectar a determinats segments d'immigrants encara que estiguin en situació legal. De fet experimenten situacions de marginació en camps tan concrets com treball, dificultat de escolaritzar de manera adequada els fills, així com d'accés a l'habitatge.

Existeix un altre col·lectiu en risc d'exclusió encara que sigui a mig termini, es tracta dels joves sense cap tipus de formació fruit entre altres del fracàs-abandó escolar. Aquests joves, avui per avui, és possible que tinguin feina dins el mercat informal, però a mig termini és molt probable que no tinguin lloc dins un mercat laboral estable.

Finalment es necessari fer referència a les anomenades persones majors. No ens referim a les persones amb pensions ínfimes ni a les que estan en situació d'exclusió objectiva. La societat moderna, amb els seus canvis, com poden ser la incorporació de la dona al món del treball, i entre d'altres els canvis del model tradicional de família, augmenta la dificultat de trobar un reconeixement "social" a les esmentades persones majors en situació de bona salut física i psicològica.

Els grups dels exclosos

Es podem descriure, segons Bhalla i Lapeyre, tres dimensions bàsiques de l'exclusió.

La dimensió econòmica és directament productora de pobresa: els exclosos són, en primer terme, els desocupats, rebutjats del mercat de treball, que es troben generalment privats de recursos regulars. Fora de l'esfera dels assalariats, els exclosos econòmics són les persones o els grups privats d'accés a actius com la terra o el crèdit.

L'exclusió és també social: l'atur no priva únicament d'ingressos, sinó que a més despulla a l'aturat de la seva condició social i li nega l'existència dins la societat, cosa que a la majoria de casos està directament unit a l'exercici d'una ocupació. L'individu pot perdre el sentiment de la seva dignitat humana. Segons Jacques Charmes, l'exclusió és també la pèrdua del vincle social que comporta el trencament de l'entramat social, amb totes les seves conseqüències..

L'exclusió també és d'índole política quan algunes categories de població: dones, minories ètniques o religioses, immigrants, etc., se veuen privades total o parcialment dels seus drets humans i polítics.

Segons les distintes societats, aquestes tres dimensions presenten diverses modalitats. Poblacions, grups i persones es veuen rebutjades de l'esfera productiva perquè en haver-les privat d'educació i salut se les exclou del medi que donava accés a aquest circuit. Sectors sencers de població es veuen exclosos de la possibilitat real d'una ciutadania efectiva i, a fortiori, de la participació als cercles en que se prenen les decisions.

Per la seva part, Trevor Hancock atribueix a l'exclusió una quarta dimensió: la temporal. Al comprometre la supervivència de les generacions futures, el mode de desenvolupament no sostenible els exclou dels beneficis d'un desenvolupament possible. Així la lògica econòmica dominant avui prepara les exclusions del demà, convertint-se en "productora" d'exclusió.

L'exclusió social és avui una realitat a la nostra societat. Reproduïm una descripció d'aquesta exclusió (*Informe Econòmic i Social de les Illes Balears (2007). Centre de Recerca Econòmica. UIB-Sa Nostra*).

“El percentatge de població que a les Balears es troba per davall del llindar de la pobresa es va xifrar, segons les darreres dades disponibles, en un 16,8%, percentatge que supera en 1,6 punts la darrera taxa registrada. Aquests resultats, si bé varen continuar situant l'arxipèlag part davall de la mitjana nacional (19,8%), suposen un escurçament d'1,8 punts del diferencial existent entre ambdós territoris (...).

Així mateix, juntament amb el percentatge de població que, estadísticament, és considerada pobre, el nivell de desigualtat en la distribució de la renda disponible esdevé un factor clau en l'anàlisi de les diferents pautes d'exclusió social observades. En aquest sentit, la fragmentació de la població a les Balears segons l'interval d'ingressos anual revela, d'acord amb les darreres estimacions disponibles (...) el 31,5% no arribà als 14.000 euros (...).

Les dades nacionals posen de manifest que en aquest col·lectiu (sota el llindar de la pobresa) s'hi troben percentatges significatius de dones (20,9%), inactius laborals (53,6%), individus amb formació primària (28,3%), llars integrades per persones de més de seixanta-cinc anys (47,3%), llars unifamiliars (34%) i amb fills a càrrec (36,9%). Així mateix, els estudis més recents encunyen el concepte de transmissió intergeneracional de la pobresa, tot assenyalant que la influència dels antecedents familiars referents a l'educació dels pares i la seva ocupació acaben repercutint sobre el risc d'exclusió social dels fills en l'edat adulta. Segons els resultats estatals de l'enquesta de condicions de vida corresponent a l'any 2005, el 17,7% dels individus d'entre 25 i 65 anys situats sota el llindar de la pobresa corresponen a famílies en les quals el pare com a màxim assolí estudis primaris, percentatge que es redueix fins al 7,6% en el cas de pares amb estudis superiors. Paral·lelament, prenent en compte la situació econòmica dels pares, el 19,7% del col·lectiu de pobres havien crescut a l'adolescència en llars amb dificultats econòmiques constants, ràtio que cau al 13,1% en el cas contrari (...).

Pel que fa a la vellesa com a possible causa de l'exclusió social, els estudis més recents publicats per l'IMSERSO revelen que a les Balears el 23% de les persones de més de seixanta-cinc anys viuen soles, percentatge que es va incrementar fins al 30,2% en el cas del col·lectiu de les dones. Així mateix, per grups d'edat, la taxa de soledat va arribar als seus valors màxims entre la població d'entre 85 i 89 anys, i assolí el 36,4% en el cas dels homes i el 43,7% en el de les dones. En aquest context, les xifres exposades revesteixen una especial rellevància en el marc de l'exclusió social, atès que el col·lectiu de persones grans s'enfronta alhora a una multitud de circumstàncies que per definició potencien el risc d'exclusió, entre d'altres les relacionades amb les rendes baixes i amb els problemes de salut (...).

En qualsevol cas, una de les manifestacions més extremes de l'exclusió social es troba en el nombre de persones sense llar. A les Balears aquest col·lectiu va assolir els 5,2 individus per cada 10.000 habitants, dels quals el 88,1% foren homes i el 51% més grans de 45 anys (...).

Addicionalment, l'afluència massiva i relativament concentrada en el temps de persones immigrants a les illes ha derivat en l'existència de persones en situació administrativa irregular i amb falta de recursos econòmics per viure de manera plenament integrada a la societat (...).

Tots aquests ítems analitzats i descrits de manera sintètica ens condueixen a un tipus de societat dual i descohesionada.

TRETS MÉS SIGNIFICATIUS DE LA SOCIETAT ACTUAL

Ruptura de llaços

Un dels efectes més clars de la crisi de l'estat de benestar i dels nous processos d'exclusió és l'existència d'una creixent ***ruptura dels llaços socials***. És a dir: ***“un procés social de separació de l'individu o grup respecte les possibilitats laborals, econòmiques, polítiques i culturals a les que altres sí que tenen accés i disfruten”***. L'exclusió social avarca tant situacions de carència econòmica o insatisfacció respecte als paràmetres clàssics de benestar com privació dels drets de ciutadania.

Com a conseqüència d'aquests processos ens trobem amb una creixent ***“desafecció social”*** o un progressiu allunyament dels individus dels lligams socials. Es tracta de l'erosió dels drets socials i de les garanties desenvolupades sota el paraigua de la societat industrial. Això provoca una pèrdua de referents i de certeses i inseguretats. Aquest procés es reflecteix en una situació de ruptura amb l'estructura social. Una dissolució dels ponts que connecten als individus amb les principals esferes d'on provenen els recursos. Ruptura dels llaços entre l'individu i la societat de pertinença. (Fernando Filgueira 2001, ***“Estructura de oportunidades y vulnerabilidad social”***. CIESU. Montevideo),

Amb la idea d'exclusió es pretén reflectir un procés a partir del qual determinats individus i grups socials queden ***“al marge”*** de les dinàmiques socials, econòmiques i polítiques del conjunt de la societat. La idea d'exclusió es diferencia de la pobresa perquè no només denota una situació de privació (de recursos, capacitats o poder) sinó que indica sobretot una situació de marginalitat que col·loca a l'individu fora dels canals ***“legítims”*** de producció i reproducció social.

En síntesi, les polaritzacions socials que existien a la vella societat industrial eren de fonamentalment de caire unidimensional i lineals, generades per la lògica de classe. Aquesta polarització, però, no arribava a rompre els paràmetres bàsics de la integració social. L'exclusió, en canvi, en un context de creixent heterogeni no implica només la

reproducció de les desigualtats més o menys ampliada de les desigualtats verticals pròpies del model industrial. Va més enllà, l'exclusió implica fractures amb el teixit social, la ruptura de certes coordenades bàsiques d'integració. I en conseqüència l'aparició d'una nova escissió social en termes de dins/ fora. (Laura Jiménez, 2003, "*Perfil y alcance de la exclusión social*". VIII Congreso Internacional del CLAD)

Exclusió social no és equivalent a pobresa. Hi pot haver col·lectius que no siguin pobres (econòmicament parlant) i que estiguin en situació d'exclusió. La pobresa, malgrat ser una constant en moltes situacions d'exclusió, es pot prendre com un factor important de vulnerabilitat social que, unit a altres dificultats, com, per exemple, la mala salut, la sobrecàrrega domèstica i familiar o l'atur de llarga durada, pot conduir les persones cap a una situació d'exclusió social de difícil solució. (Joan Subirats, 2004, ídem).

Valors dominants i emergents

Referir-se als "valors" inclou amb freqüència ambigüitats i un mal ús del concepte. Per la mateixa raó sembla rellevant, abans de definir els valors "dominants" i "emergents", incloure una part d'una reflexió del professor de la Universitat de Zaragoza, Daniel Innerarity, publicada al *País* (14.05.08).

"(...)El recurs als valors serveix per cridar l'atenció sobre realitats valuoses, però també per moltes altres coses, algunes de poc valor en sí mateixes, però de gran utilitat per a qui ho fa, com per assolir algun avantatge particular o per a esquivar el punt de vista dels drets, cosa sempre més compromesa. La causa principal de que el recurs als valors sigui avui tan reiteratiu caldria cercar-la possiblement com una fugida enfront de la complexitat. Qui no s'aclareix, alleuja la seva incomoditat instal·lant-se en qualcuna evidència que sigui poc discutible. La queixa moral apunta a una situació general de pèrdua de valors, relativismes, consumisme, desorientació, insolidaritat, hedonisme, deslleialtat, tradicions que s'abandonen. Arreu semblen trencar-se estructures, consens i autoritats. Les classes socials es difuminen i la societat perd cohesió, les empreses es volatilitzen en trames virtuals, el poder de l'Estat es debilita, els electors no són de fiar excessivament (...).

(...)El cert és que, des de fa algun temps, els principals partits de les nostres societats democràtiques, ja siguin conservadors o progressistes, semblen estar temptats per a tornar a donar un lloc central a la defensa dels "valors morals".(...). Aquest fenomen de "moralització" de la vida pública es pot observar en manifestacions molt diferents, i qualsevol podria afegir-ne moltes altres a les poques que enunciaré aquí. Les pastorals dels bisbes enfoquen una creuada contra un relativisme moral i proposen unes orientacions que literalment no són més que llocs comuns i funcionen contextualment com a preses de partit. Per altra banda, la creixent judicialització de la política no té el seu origen en la garantia dels

drets i llibertats, sinó en la protecció d'uns valors són entesos de manera que empobreix tals drets i llibertats(...).

Però tampoc a l'inventari dels valors preferits hi ha tots els que són, D'entrada, el que en aquests debats s'anomenen "valors morals" solen ésser els que conceben tradicionalment els conservadors i del mode com els conceben (família, pàtria, vida, seguretat, mèrit, orde, autoritat...), però no altres que són més aviat al camp contrari i que no semblen menys importants, com servei públic, universalitat, lliure consentiment, responsabilitat o solidaritat. Probablement, el fet de que l'agenda pública del debat referent als valors se centri més en els primers que en els segons sigui una concessió intel·lectual dels progressistes als conservadors, una de les més flagrants, ni la primera ni l'única (...).

Hi ha qui solament veurà en aquesta crida generalitzada als valors un exercici d'oportunisme i, si aquesta interpretació fos la correcta, no tindriem massa motius per a preocupar-nos. Al llarg de la història, els sers humans hem justificat fins i tot el menys justificable apel·lant als valors morals. Però caldria preguntar-se si amb l'actual inflació de discursos morals no s'està posant de manifest quelcom més ideològic i inquietant per a les democràcies contemporànies. I és que el discurs dels valors pot ser l'expressió d'un qüestionament de la prioritat que a una societat democràtica li correspon als drets, el consentiment, les garanties i les llibertats individuals. Quan hi ha una cultura política dèbil, la crida als valors en general, inclusivament encara que estigui aparentment destinada a fonamentar els drets i llibertats, acaba paradoxalment en el resultat contrari: contestant els drets i fragilitzant les llibertats individuals. El llenguatge dels valors és emprat per a reduir l'espai de la política, no per a fonamentar els drets sinó per a qüestionar-los, com és el cas, per exemple, de l'apel·lació a la família, al treball o a la seguretat.

Tal vegada no sigui moralment correcte cridar l'atenció sobre la manca d'evidència d'uns valors als que s'apel·la com a realitats incontrovertibles, o advertir que l'acord solament durarà el que triguem a abandonar la generalitat dels principis i davallar a l'aspre terreny de les concrecions. Hom s'arrisca a passar per algú de poques conviccions. Però, si hem d'anar alerta amb els valors no és perquè no existeixin, sinó perquè n'hi ha masses, és a dir, en competència, necessitosos de concreció i equilibri (...)"

Aquests valors s'han d'analitzar des d'una doble perspectiva: els valors dominants i els anomenats valors emergents.

Entenem per valors dominants els socialment vigents que impregnen els modes i les formes de viure i conviure. Els valors emergents es refereixen als "nous" valors, diferents dels dominants (de vegades contraris), que encara que no estan totalment assolits per la ciutadania van emergint, especialment entre els sectors juvenils.

Els *valors dominants* estan representats per una cultura suposadament interclassista que parteix, al menys en teoria, dels valors autònoms del individu com a subjecte de drets. Aquesta conquesta, al mateix temps, està conceptualitzada dins una societat canviant on resulta difícil trobar arrels i xarxes de referència. A la pràctica, el valor màxim és l'individu en sí mateix, aïllat dels altres, immers amb la immediatesa utilitzant la meritocràcia com instrument. Submergit en el valor prioritari del consumisme – comprar, utilitzar i llençar – de béns, serveis i persones,

Al mateix temps es comencen a entreveure possibles *valors emergents*. Els valors de la terra, la natura i el medi ambient; els valors de la pau; els valors de la justícia, la igualtat real entre gèneres... Però aquests valors emergents no tenen, avui per avui, carta de ciutadania, ni organitzacions alternatives sòlides que els donin suport.

En qualsevol cas els valors dominants i emergents coexisteixen com dues tendències del mateix individu: per un costat, un “girar-se sobre un mateix”, i per un altre una “obertura” cap assumptes d'índole social... Es tracte més de dues lectures “dissímils” de l'individualisme, que d'una oposició directa entre dos models (individualisme/egoisme vs. Societat),

Reproduïm part d'un article titulat “*La nostra societat avui i els seus valors dominants*”(Antoni Tarabini, *Diario de Mallorca*, abril 2008), que de qualque manera reflecteix de mode sintètic el “lloc” dels valors dominants i emergents a la nostra societat.

“A pesar del nostre relatiu benestar, vivim i convivim en una societat complexa, amb situacions i nous reptes que afecten el nostre entorn personal, familiar i social, i que no sempre sabem com abordar. A nivell pròxim, les nostres economies familiars (especialment els segments de les classes mitjanes i mitjanes baixes) sofreixen els efectes d'una crisi/una recessió (¡tanto monta, monta tanto!): Les nostres hipoteques puguen, els preus puguen igualment, però els nostres salaris romanen “estables”, i molt sovint ens cal conviure amb situacions imprevistes d'atur o de temporers. Els qui tenen fills no saben com motivar-los per a que no abandonin els estudis. Compaginar la vida laboral i familiar avui i aquí és una utopia. No sabem que fer-ne dels nostres majors. Les persones de més de 45 anys estan temorosos de perdre el seu treball, davant la perspectiva d'ésser irrecuperables per a la vida activa. Els més joves, en molts de casos, tenen infranquejables dificultats per a poder formar una família per la impossibilitat d'accedir a un habitatge i/o per manca d'estabilitat professional i laboral. La presència d'immigrants, que sovint ens inquieta, depèn en gran part que es produeixi un autèntic desenvolupament als seus països d'origen. En definitiva, els problemes i els nous reptes els tenim al costat, però els centres de decisió estan cada dia més allunyats i menys assequibles.

Com enfrontar aquestes situacions que freqüentment provoquen perplexitats i inseguretats? Tota societat, formada per ciutadans i ciutadanes, envesteix aquestes situacions des dels seus valors

dominants. Ara i aquí dominen l'individualisme feroç, el consumisme a ultrança, l'ara mateix com horitzó, la meritocràcia (...). I com és lògic, pretenem enfrontar les nostres situacions i els nous reptes des d'aquest valors.

Altrament també és cert que comencen a emergir nous valors, valors emergents, especialment entre el jovent, però encara no tenen carta de ciutadania. L'ecologia davant fets com la depredació sistemàtica del territori o l'impacte humà en el canvi climàtic, una certa solidaritat davant situacions injustes, un cert rebuig a només una globalització econòmica i mercantil, un cert reclam vers actituds més autèntiques ultrapassant la simple hipocresia social...

No es tracta de plantejar-se situacions idíl·liques, però si abordar i gestionar els conflictes personals, familiars i socials, des dels propis valors, com a persones individuals i com ciutadans. Com, per exemple, l'autonomia i la llibertat individual, la tolerància i el respecte, la promoció d'una real igualtat d'oportunitats (...) practicades en ciutadania (que inclou drets i deures) com context on viure i conviure.

No pretenc donar una visió apocalíptica de la nostra societat. Probablement seguirem instal·lats en un benestar relatiu, amb moltíssims de problemes i situacions irresolubles. El cert és que simultàniament estem construint, també aquí i ara, una societat dual i descohesionada, on determinades persones i col·lectius corren risc d'exclusió, mentre a d'altres ja els hem instal·lat en la marginació”.

La pertinença

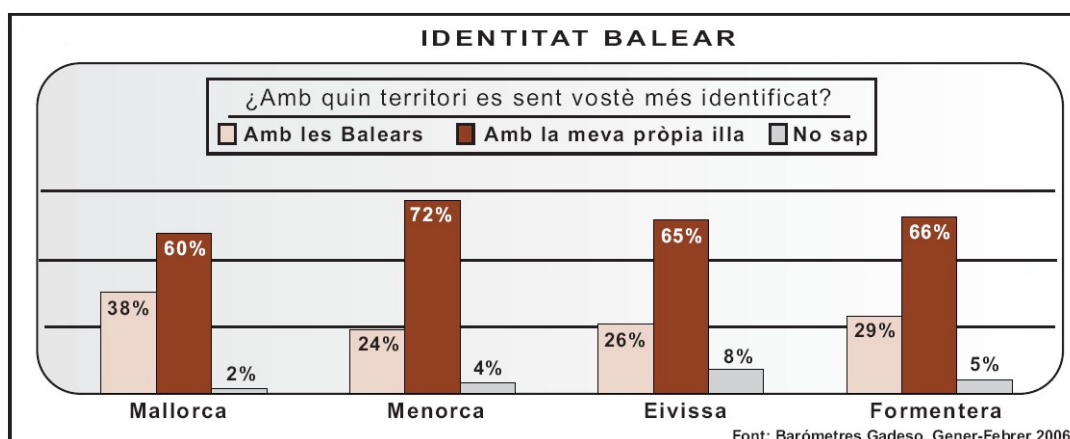
L'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, que va entrar en vigor el dia 1 de març de 2008, té com a objectiu articular els nostres modes de convivència, entre les persones i entre les diverses realitats col·lectives. Així, el tractament de la nostra realitat pluriinsular resulta molt significatiu. De fet, partint d'una realitat cultural i política comuna i diferenciada a la vegada, es reconeix la insularitat, considerant els distints Consells com institucions autonòmiques i no com simples organismes d'administració local. De fet, a partir de les competències transferides, els Consells són la institució de referència, especialment a Menorca i a Eivissa (i a partir d'ara també a Formentera).

Sens dubte és bo el reforçament polític dels Consells Insulars, precisament dins una societat globalitzada que tendeix a allunyar i fer invisibles els centres de decisió. És important acostar el poder als ciutadans, ja sigui per un major i millor control ciutadà, ja sigui perquè la proximitat dels centres de decisió pot garantir millor la seva eficàcia en la presa de decisions i la seva posterior gestió. Però es pot arribar a caure en la temptació de plantejaments excessivament localistes, en el nostre cas “insularistes”, que poden provocar resultats contraris als buscats. Nosaltres vivim dins d'una Comunitat Autònoma homogènia i diversa,

però, què estem construint i configurant?: una realitat política comuna, la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, amb un tractament intern de tarannà “federalista”, que reconeix i articula les diversitats insulars? o un sistema de convivència comuna de mínims plantejat des del prisma propi de una “confederació”, on cada illa transfereix únicament el que considera inevitable a la Comunitat Autònoma?

Això pot semblar un simple joc de paraules o un simple exercici de repartiment de poder polític, que poc té a veure amb la nostra realitat quotidiana, però no es així. Encara hi ha preguntes que exigeixen una resposta: Quines són les competències bàsiques que han de seguir radicades en la Comunitat Autònoma? Aquestes competències han de ser les mínimes possibles? Quina ha de ser la composició del Parlament de la Comunitat? Seria convenient i positiu que la composició del Parlament sortís (“de iure” i “de facto”) de les distintes representacions insulars, substituint l’actual sistema de representació de les diverses opcions polítiques (que inclouen també certes arrels insulars)? Nosaltres pensem que –sense obviar els interessos insulars- dues coses són imprescindibles: mantenir unes certes estratègies comunes a nivell de comunitat, i també mantenir el sistema de representació del partits polítics, amb tots els seus dèficits, que representen els distints interessos i sensibilitats més enllà de la pertinença a un o un altre territori.

Des de la Fundació Gadeso, mitjançant els quaderns Gadeso, s’han anat realitzant investigacions periòdiques per determinar quines són les arrels de pertinença dels ciutadans i ciutadanes de les illes. Reproduïm les dades referents a 2006, que a dia d’avui són perfectament vàlides. Com es pot comprovar, les arrels de pertinença no corresponen a la comunitat autònoma com a territori cohesionat, sinó a la realitat de cadascuna de les illes.

L’insularisme com a darrera instància pot ser una d’aquestes temptacions. Hem fet referència en aquestes línies a comportaments “confederal”. Això no tindria més rellevància si aquest fos el nostre marc institucional (com ho és, per exemple, a Suïssa). La primera redacció de l’Estatut de Catalunya, aprovat de manera aclaparadora al Parlament català i després retallat a les instàncies estatals, incloïa des de la seva

autoafirmació nacional trets clars de relacions quasi confederals. Per sort o per desgràcia, no és aquesta la perspectiva del nostre Estatut, que com a molt traça lleus pinzellades federalistes. El risc és sofrir dins la nostra pròpia casa comportaments interns desagregadors.

És una tasca rellevant i necessària mantenir i potenciar les diversitats individuals i col·lectives, precisament per a fer front als poders abstractes però reals. No obstant, només es poden defensar les arrels individuals i col·lectives de proximitat des de la interrelació activa i participativa. No queda gens clar que els ciutadans i ciutadanes de la nostre Comunitat estiguem caminant en aquesta direcció.

D) CONCLUSIONS I PERSPECTIVES DE FUTUR

Les conclusions que proposem no fan referència explícita als fets i consideracions de tipus conjuntural, encara que aquestes puguin afectar de manera rellevant als individus, a les famílies i al conjunt de la Comunitat. Bàsicament, el que es pretén és reflectir els elements estructurals que poden condicionar la nostra cohesió social en positiu o en negatiu.

A continuació es reflecteixen de manera gràfica i sintètica els punts *forts* i *els punts febles*, les *amenaces* i les *oportunitats* que poden afectar la nostra cohesió social.

Els *punts forts* i *els punt febles* fan referència a situacions de tipus estructural que tenen repercussions positives o negatives sobre la nostra manera de viure i conviure. Aquests factors, que tenen tangibilitat i visibilitat per la majoria de ciutadans i ciutadanes, encara que amb distinta intensitat, solen coincidir amb les constants que es van repetint als distints baròmetres, sota una o altra formulació. Aquesta afirmació es pot constatar revisant els distints números de Quaderns Gadeso referits a les preocupacions ciutadanes.

Les *amenaces* i les *oportunitats* fan referència a indicadors de fons que segons quins i com s'utilitzin posaran en valor els punts positius o negatius. En qualsevol cas, per la seva pròpia naturalesa, la garantia de cohesió social suposa compromisos individuals, cívics i polítics per actuar damunt aquestes amenaces i oportunitats.

En definitiva, són necessàries sens dubte actuacions concretes referides al punts forts i febles que afecten de manera més directe a la quotidianitat, sabent al mateix temps que si no s'actua damunt les anomenades amenaces i oportunitats és molt possible que el futur estigui escassament garantit.

Finalment, s'inclou un epígraf titulat *Expectatives*, que pretén reflectir indicadors bàsics d'oportunitats, però que aquí i avui es perceben simplement com "possibilitats de futur".

Punts Forts	Punts Febles	Amenaces	Oportunitats	Expectatives
Infraestructures bàsiques	Dèficit d'inversió pública	Economia no competitiva: dèficit ciutadà en comunicacions i accessibilitat	Finançament autonòmic	Lideratges polítics i socials
Relatiu benestar	Temporalitat laboral	Riscos d'exclusió	Millorar economia productiva	
Activitat econòmica (sector serveis)	Dèficit d'implantació de NT	Baix nivell de capital humà	Pla de formació integrat	
Equipaments i serveis públics bàsics	Dèficit de qualitat en la prestació i en l'accessibilitat	Col·lapse al sistema d'equipaments i serveis públics	Finançament i gestió Administracions Públiques	
Societat relativament oberta	Desestructuració social	Nous reptes	Igualtat real d'oportunitats	
	Manca de projecte comú	Valors dominants	Valors emergents	
	Societat civil feble	Societat dual	Reactivació participació cívica	

La societat, com a context on vivim i convivim, mai és una realitat idíl·lica. En els seus diversos àmbits hi conviuen necessàriament determinats índexs de conflictivitat on es combinen expectatives, reptes, dificultats i fins i tot frustracions, tant d'índole individual com col·lectiva.

L'autèntic problema és si els ciutadans i ciutadanes tenen una real igualtat d'oportunitats d'accés a l'ús i fruïció de béns i serveis tangibles i intangibles, de participació real en la gestió i pràctica del poder públic, com també de formar part activa –des del seu propi estatus social– de l'entramat cívic que conforma l'anomenada cohesió social. En conseqüència, descrivim els punts forts i els punts febles, les amenaces i les oportunitats, *en clau de futur*, des dels següents contextos: *les infraestructures bàsiques, el context socioeconòmic, el context benestar social, el context de canvis a l'estructura social, el context de cohesió/descohesió i les fortaleses.*

Infraestructures bàsiques

Al conjunt de la nostra comunitat disposem d'una sèrie d'*infraestructures bàsiques*. No obstant, aquestes infraestructures són i es perceben com insuficients. Aquesta insuficiència es concreta bàsicament en les infraestructures relacionades amb les comunicacions inter-illes, però

també en les que tenen relació amb les comunicacions interiors a cada illa. Les insuficiències en la nostra realitat plurinsular de les comunicacions inter-illes (aèries i marítimes) que afecten a persones i a mercaderies es concreten en els seus costos i en uns serveis inadequats (freqüències...), mentre que les insuficiències en les comunicacions interiors a cada illa, tenen realitats distintes, encara que comptin amb factors comuns:

- Necessitat de consolidar una xarxa bàsica de carreteres sostinguda i sostenible.
- Necessitat de millorar la qualitat i ampliar la intercomunicació de la xarxa secundària.
- Necessitat de potenciar les diverses modalitats de transport públic.

És fonamental poder comptar amb unes infraestructures sostingudes i sostenibles, bàsicament en comunicació interior i exterior, ja sigui per a millorar la competitivitat de la nostra economia com per a millorar l'accessibilitat i la comunicació interterritorial de béns i serveis. Com ja s'ha dit, és necessària la implantació d'uns transports públics eficients. Cal afegir que l'única possibilitat real de la creació d'aquestes infraestructures és poder comptar amb un finançament autonòmic just.

Context socioeconòmic

És una realitat que el conjunt de la nostra societat gaudeix d'un *relatiu benestar econòmic*. A més, cal afegir que, malgrat les dificultats conjunturals, algunes amb rellevants repercussions per l'economia familiar i les expectatives futures, les perspectives no són excessivament negatives. Però aquesta percepció no negativa té punts negres molt significatius que no tenen caràcter conjuntural. Una lectura de les anàlisis i conclusions de la *Investigació* permet concloure que a totes les Illes, la confluència màxima importància/màxima insatisfacció s'ubica en el Bloc *economia i treball*, concretament en el factor anomenat *accés a l'habitatge*, factor que és una constant a tots els baròmetres realitzats i publicats als números de *Quaderns Gadeso* dedicats a les preocupacions ciutadanes. La dificultat per accedir a un habitatge és una preocupació prioritària per als espanyols, però en el cas de Balears és molt més intensa i rellevant. Crida l'atenció que a l'apartat dedicat a la percepció de les *situacions emergents* els ciutadans i ciutadanes de totes les Illes identifiquin l'accés a l'habitatge com un *medi necessari per a formar una família*.

En el moment de redactar el present article, les economies mundial, europea, espanyola i balear, viuen una crisi provocada en part pel descontrol dels preus dels hidrocarburs i en part per les turbulències financeres. En el cas espanyol, degut al predomini de l'activitat constructora, s'està arribant a unes xifres preocupants d'*atur* no fàcilment recuperables per altres sectors econòmics. La conseqüència és la

progressiva inquietud per la desocupació, que es situa com la principal preocupació al conjunt del l'estat espanyol. També a la nostra Comunitat el fre a l'activitat promotora i de construcció està conduint al sector a pèrdues rellevants de llocs de feina, i afectant de manera rellevant a les petites i mitjanes empreses i autònoms dependents directa o indirectament d'aquest sector. Malgrat això, crida l'atenció que als baròmetres Gadeso corresponents als mesos de maig i juny 2008 l'atur no aparegui com la màxima preocupació, encara que comenci a aparèixer per primera vegada entre els principals problemes percebuts. Encara que la reconversió professional i laboral a altres sectors productius no sigui una tasca fàcil, hi ha una determinada percepció de que el conjunt de la nostra economia, especialment el turisme, no experimenta una crisi estructural. Això permet confiar en una possible recuperació de l'ocupació a mig termini. En qualsevol cas, resulta significatiu que per primera vegada es vegin els immigrants legals com "adversaris" i competidors al mercat laboral. Aquesta dada pot comprovar-se al número 120 de Quaderns Gadeso, de maig de 2008, i també a l'apartat dedicat a les *situacions emergents*. D'acord amb això, el factor que cobra major rellevància és la *temporalitat* contractual. No obstant, aquest factor negatiu, encara que hagi anat adquirint més rellevància, està present amb distinta intensitat en els distints baròmetres. Històricament, la nostra economia ha creat ocupació bàsicament en el sector de la construcció i en el de turisme. Aquesta ocupació té dos trets característics: primer, s'assenta fonamentalment en mà d'obra intensiva d'escassa formació, i, segon, es tracta d'una *activitat estacional*, especialment el sector turístic. La simbiosi d'ambdues converteix la temporalitat en una realitat estructural amb tendència a la *precarietat*. Aquesta situació *estructural* comporta conseqüències: la dificultat de garantir a mig termini la *competitivitat* de la nostra economia i, a la vegada, evitar que la nostra estructura social inclogui indicadors de *riscos d'exclusió social*, talment com es reflecteix als *Indicadors tendencials de la societat balear*. És un punt fort, a pesar de la crisi al sector de la construcció, comptar amb una *activitat econòmica intensa* al sector serveis. Però aquesta activitat no pot seguir recolzant-se en mà d'obra intensiva, ni sobre una estacionalitat angoixant. Cal apostar per la *innovació* fonamentada en productes de valor afegit i en un ús racional de les noves tecnologies. Això implica un canvi de *xip* empresarial, i, per part de les diverses Administracions Públiques, una aposta seriosa per a dissenyar i posar en marxa un *pla integrat de formació* que abasti tots els nivells i cicles educatius (tant de la formació reglada com de la no reglada). La reconversió de la nostra activitat econòmica és l'única garantia de *competitivitat* i d'una *ocupació estable i de qualitat*. Aquests dos elements són bàsics per a garantir uns nivells adequats de *cohesió social* i una *qualitat de vida* sostenible i sostinguda.

Ressalta l'alt nivell d'importància i a l'hora d'insatisfacció per la *confiança en el futur*. En aquest factor s'inclouen diverses realitats: inquietud davant el futur dels fills, preocupació per manca d'expectatives en el camp personal, familiar i professional... Més endavant dedicarem un capítol a analitzar el possible significat d'aquesta desconfiança, que es concreta en factors d'inseguretat que afecten a diversos i amplis àmbits

de les nostres relacions i quefers. En aquest apartat, no obstant, es fa referència al futur econòmic. Malgrat una certa confiança en assumptes bàsics com l'ocupació, la malfiança es fonamenta en la insatisfacció, envers la dinàmica de l'economia a la nostra Comunitat, malgrat la importància que hom considera que té. Els possibles factors que dinamitzen el nostre creixement econòmic no semblen garantir que aquest creixement es transformi en benefici social, en forma de renda, estabilitat i qualitat de l'ocupació. Al contrari, la ciutadania considera que el pes de les Administracions Públiques i les seves decisions i actuacions polítiques tenen poc pes i rellevància per a la millora del seu benestar. Ara deixem constància d'aquesta apreciació, però als apartats posteriors, quan ens referim al *context de canvis a l'estructura social* i als valors dominants, tornarem sobre aquest tema.

Context benestar social

A la nostra comunitat disposem d'una *xarxa bàsica d'equipaments i serveis públics bàsics*. Degut a l'augment de la població i a l'escassa inversió dels anteriors governs per a la creació i ampliació d'equipaments públics i per a la millora de l'execució dels serveis públics, els ciutadans perceben un *dèficit d'implantació* de nous equipaments i especialment una *insatisfacció envers els serveis prestats*.

Aquesta percepció de dèficit i d'insatisfacció es concreta en primer lloc a la *sanitat pública*. A pesar del millorament de les inversions públiques en la creació de nous hospitals (Son Llàtzer, Inca, Son Espases), hi ha una percepció de que es produeixen alentiments excessius, sobretot en operacions no considerades d'urgència o de risc. La inversió pública més urgent hauria d'anar destinada per a la creació de nous PACS i a la millora dels existents, com també a la millora de prestació dels serveis propis, bàsicament el sistema de gestió i el personal sanitari. Els serveis d'urgències es col·lapsen, no tan sols per la pròpia insuficiència, sinó per haver de suplir les deficiències dels PACS. Això vol dir que no solament és necessari plantejar noves inversions, caldrà també reestructurar el servei amb criteris de racionalitat i eficiència.

Es nota també una inquietud creixent, sobretot a Mallorca i a Eivissa, respecte al *sistema educatiu*. Aquesta percepció inclou indicadors qualitius i quantitius. En referència als indicadors qualitius, és bàsic i preocupant el desprestigi social de l'educació pública. També cal destacar la constatació per part de les famílies dels riscos del fracàs o abandonament escolar. D'aquesta realitat es tendeix a "culpabilitzar" als centres escolars, sense considerar el poc temps que els pares dediquen als seus fills, entre altres motius per la dificultat de compaginar la vida familiar i la laboral. (Cfr. "La família en el procés educatiu a les Illes Balears". Fundació Gadeso. Col. Recerca/4 2003. "Quaderns Gadeso" núm. 27, octubre 2003. Núm. 41, octubre 2004. Núm. 56/57, octubre 2005. Núm. 76/77, setembre 2006. Núm. 91 i 93-94, febrer 2007). És rellevant també que entre els valors dominants sobresurti el que s'anomena la

“meritocràcia”. És a dir, per a poder participar de manera activa i creativa als diferents contextos socials cal el mèrit no tant de tenir una sòlida formació humana i tècnica, com de ser altament competitiu o pertànyer a grups socials i de poder... Aquesta meritocràcia afecta de manera especial als fills i filles de classes mitjanes, per la creença de falsa pertinença a les classes dominants, tant en els aspectes socioeconòmics com en els culturals. Aquesta percepció rebaixa tot el valor de l'educació reglada i convencional a tots els nivells. Insistirem en aquesta temàtica quan tractem dels “valors dominants”. Relacionat amb els factors quantitius es té la sensació que la inversió ha estat escassa durant els darrers Governos, especialment en la creació de nous Centres Escolars públics i en la millora dels equipaments existents. Actualment i a causa de l'augment de població és imprescindible una inversió pública sostinguda, tan en la creació de nous centres com en la millora dels seus equipaments (espais esportius i d'esbarjo, implantació de noves tecnologies...) i també en una major dotació de recursos humans. Hi ha una nova realitat que cal encarar amb urgència: la concentració massiva a determinades escoles públiques d'alumnes fills d'immigrants, enfront d'una escassa presència a la majoria dels centres concertats finançats amb doblers públics. Aquesta situació, per la dificultat de gestió que comporta als Centres públics, amb una elevada massificació i una excessiva concentració de fills d'immigrants, ajuda a consolidar el desprestigi de l'educació pública. En qualsevol cas, es precis i urgent millorar no sols el nombre de mestres, sinó també incorporar metodologies i personal formatiu adequat per a gestionar la diversitat. (Cfr. “La gestió de la diversitat al sistema educatiu de les Illes Balears”. Fundació Gadeso, Col. Andreu Ferret, núm. 7, 2008). A l'apartat concernent al context socioeconòmic, hem comentat la necessitat i urgència de dissenyar i implantar un *Pla de Formació integrat*, sostingut i sostenible, que inclogui la formació reglada i la no reglada en tots els estadis. La posada en marxa d'aquest Pla és urgent i fonamental si volem millorar de manera sensible, no tan sols el capital humà professional existent, sinó també millorar els perfils individuals i socials de la nostra població. No es pot seguir més amb uns tipus d'estudis encasellats en unes normes rígides, moltes vegades allunyats de la vida real de fora de l'escola, desmotivadors i, per tant, conduents a l'abandonament i al fracàs escolar, que no és altra cosa que posar els joves en el camí de la futura exclusió social. I, per altra banda, tampoc és poden seguir mantenint uns altres ensenyaments no reglats, finançats també amb doblers públics, i fora del marc legal de la Instrucció Pública, amb una finalitat que sembla més un tapafors que no la “formació permanent” o el reciclatge necessari per a poder fer front a les noves situacions i nous reptes laborals.

L'estructura social de la nostra Comunitat és cada dia més complexa, tota vegada que sorgeixen noves demandes quantitatives i qualitatives. Aquesta realitat comporta, o almanco hauria de suposar, que les distintes Institucions i Organitzacions s'adaptessin a les noves situacions. Talment com s'ha descrit a l'apartat “*Indicadors tendencials de la societat balear*” a la nostra Comunitat s'hi està configurant una societat dual i amb

significatius indicadors de descohesió. De fet, les distintes Administracions estan desenvolupant una sèrie de funcions de cobriment en temes com serveis socials de proximitat, programes d'integració destinats a diversos col·lectius, desenvolupament i gestió d'oferta cultural... Això implica sovint una falta de definició concreta de les funcions pròpies de cada Institució, que té com a conseqüència una mala gestió dels recursos i unes duplicitats innecessàries. Per tant, és necessari una major coordinació i definició de les funcions pròpies de cada institució. Possiblement la institució pública que sofreix les dificultats més grans de finançament i la gestió és l'administració Local, els Ajuntaments. Aquestes institucions viuen ancorades en les competències de l'actual Llei d'Administracions Locals que no es correspon a la realitat. De fet, els Ajuntaments de fet gestionen els serveis socials de proximitat, l'oferta cultural, els programes d'integració... Molt freqüentment els seus recursos són magres i la seva capacitat de gestió limitada. Estem assistint a un debat necessari sobre el finançament de les Comunitats Autònomes, inclosa la nostra. Però no s'enceta amb suficient voluntat política el *finançament de les administracions locals*, els ajuntaments, i tanmateix aquestes administracions suporten autèntics problemes financers. La "temptació concurrent" és cobrir el dèficit amb les entrades econòmiques derivades de la construcció (llicències d'obra...). El ciutadà veu que l'administració més propera és el seu Ajuntament, on sol anar a cercar solució per a qualsevol problema que tingui. Davant la contrarietat de no trobar respostes adequades, el ciutadà tendeix a la desafecció respecte a totes les administracions públiques. Per això no és gens d'estrany que el nivell de confiança en les institucions públiques és molt escàs a la nostra Comunitat.

Context de canvis a l'estructura social

Tal i com s'ha dit, els profunds i ràpids canvis esdevinguts fa que els ciutadans i ciutadanes tinguin dificultats de comprensió tant d'aquests canvis com dels instruments adequats per a fer front als nous reptes. Dels molts canvis que han sorgit fem l'atenció a dos que han tingut i tenen especial relleu per a la ciutadania: la *presència significativa d'immigrants* i la *incorporació de la dona a la vida laboral*.

El nostre creixement econòmic ha produït, de fet, un "efecte cridada" a persones procedents de països no comunitaris. La *presència significativa d'immigrants* ha generat i genera encara una determinada "inquietud" davant allò que és estrany. Mentrestant, a la nostra Comunitat hem tingut una bonança econòmica, i, malgrat s'hagin produït determinades situacions conflictives emmarcades dins la complexa realitat de la presència d'immigrants (com poden ser la saturació de determinats serveis públics, l'ocupació d'espais públics a determinades barriades...), no hi ha hagut una autèntica confrontació en el marc laboral. En realitat els immigrants ocupaven llocs de treball vacants. Avui la situació està canviant. La desacceleració econòmica ha motivat també aquí una pèrdua de llocs de feina, especialment en el sector de la construcció, que ha

afectat de manera més notable als treballadors immigrants en situació legal. Davant d'aquesta nova situació es nota un cert rebuig vers els immigrants, ja que els consideren com una "competència" directa al mercat laboral. (Cfr. "Quaderns Gadeso, núm. 120, maig 2008". Alhora s'està accentuant una percepció negativa per la presència d'immigrants, considerant-los "culpables" de la saturació de determinats serveis públics, bàsicament la sanitat i l'educació. Simultàniament, i com efecte rebot, s'adverteix una radicalitat en el tracte que caldria tenir amb els anomenats "immigrants sense papers". Davant una situació que podria configurar a mig termini una certa conflictivitat social, les diverses administracions públiques tenen dificultats per aplicar programes d'autèntica integració social, no tan sols per als immigrants sinó també per a persones i grups en risc d'exclusió social. Els diners que l'Administració Central ha destinat a la integració, seguint el "*Plan Estratégico Ciudadanía e Integración 2007-2010*", no assoleixen els seus objectius. Aquests doblers es transfereixen a les Comunitats Autònomes i a les Administracions Locals amb objectius finalistes, però no es perceben amb claredat els resultats d'aquests plans. Les diverses administracions públiques haurien de considerar rellevant l'aplicació eficaç de plans d'integració, sinó es vol córrer el risc de que sorgeixin situacions de certa conflictivitat social a mig termini, precisament perquè part del col·lectiu d'immigrants puguin estar immersos en el grup amb risc d'exclusió a causa de la seva vulnerabilitat.

La *incorporació de la dona al món laboral* és un fet positiu, però planteja una problemàtica que l'actual estructura dominant, política i socioeconòmica sembla que no tingui voluntat clara d'aportar-hi solucions viables. Un dels problemes bàsics és la conciliació de la vida familiar i laboral. Més enllà de les bones intencions i d'algunes lleis que permeten compartir la baixa de maternitat/paternitat, la realitat és que la nostra estructura econòmica no facilita aquesta conciliació. I a la nostra Comunitat encara és major la dificultat, doncs la nostra estructura productiva es basa en gran part en l'ús de la mà d'obra de poca qualificació i, per tant, de difícil substitució (en sistemes de rotació de torns...) i significa un augment de despeses per a l'empresa. Endemés és important el nombre de petites i mitjanes empreses amb molts pocs empleats el que fa més difícil la conciliació entre la vida familiar i laboral. (Cfr. "*Conciliació de la vida familiar i laboral a Menorca*", Fundació Gadeso, 2007. "*Conciliació de la vida familiar i laboral a Eivissa*", Fundació Gadeso, 2006. "*Quaderns Gadeso*" núm. 55, agost 2005, i núm. 75, agost 2006). També dificulta la conciliació de la vida familiar i laboral el rol que encara té la dona dins el context familiar. A pesar de que la dona treballi fora de casa, segueix essent la responsable de les tasques de la casa i de l'educació dels fills. (Cfr. "*Quaderns Gadeso*", núm. 117, març 2008). Aquestes dificultats per a conciliar la vida familiar i laboral planteja greus problemes a l'entorn familiar, especialment en el que fa referència a l'educació dels fills. A la pràctica no hi ha temps per a dedicar-los-hi el necessari suport personal, educatiu i afectiu. Aquestes realitats guarden relació amb el fracàs/abandonament escolar i també amb la sensació preocupant de que el futur dels fills no està garantit. A

més, la dificultat per conciliar família i treball planteja problemes a l'entorn social, produint canvis a les maneres i hàbits de compra, usos del temps lliure, les relacions amb els amics.... Com consta a tot l'estudi, aquesta "nova situació" es considerada greu i preocupant, ja que no es veuen instruments eficaços per a solucionar-la.

Una nova situació es planteja fruit dels canvis que es produeixen a la nostra estructura social. La nova "agenda social" que formen els joves amb independència de la seva situació familiar, cultural, educativa, econòmica, etc. Sobre el paper els joves formen un grup social transversal amb una cultura, maneres, usos i costums propis i independents, incloent un sistema propi de comunicació i de percepció dels problemes socials i/o polítics. No obstant, aquesta transversalitat no és del tot real, ja que els valors propis dels joves com a "grup" acabaran essent substituïts per les condicions socioeconòmiques. El risc es troba en l'emulació social dels comportaments, amb independència de la situació econòmica, és un factor que contribueix a que els joves amb menor capacitat adquisitiva abandonin l'escola per a començar a treballar i així aconseguir la "independència econòmica".

Totes aquestes noves situacions provoquen autèntica perplexitat i desconcert. Estat d'ànim que, per manca de referents clars, tendeix a convertir-se en *inseguretat radical* per a fer-hi front. Aquesta situació de perplexitat, desconcert i inseguretat ens porta inevitablement a l'apartat següent sobre els "valors dominants/emergents" que guien d'una manera més o menys explícita els comportaments relacionals de la nostra societat.

Indicadors de cohesió/ descohesió

La cohesió social, si la volem considerar no només des de la seva vessant individual, sinó també des de la social, s'ha de basar en tres principis bàsics: *l'autonomia i llibertat de l'individu, la igualtat d'oportunitats i la solidaritat participativa.*

Són per tant molt rellevants els reptes que plantegen les noves situacions, així com les incerteses amb les que s'aborden. Apareixen, a més de les urgències quotidianes, altres inquietuds que tenen relació amb el present i el futur. Preocupen factors com el *futur dels fills, la seguretat de l'ocupació, la inseguretat respecte al present i al futur socioeconòmic...* Aquestes inquietuds, precisament per una manca de referents, tendeixen a abordar-se des de la incertesa, i, per tant, des de la inseguretat. Aquests contextos tendeixen a concretar-se en la "por", que accentua l'individualisme i la insolidaritat.

És altament significatiu el baix nivell de confiança que mereixen les institucions i organitzacions que tenen relació directa o indirecta amb la gestió pública. Les institucions que mereixen una major confiança són les que podríem qualificar de "simbòliques" (ONGs, monarquia, Forces

Armades...). En canvi, les institucions polítiques i les organitzacions com les patronals i els sindicats, que en principi són les que tenen una relació més directa amb la realitat social, són les menys valorades.

Finalment, els indicadors definits en els apartats anteriors són els que, d'alguna manera, permeten explicar el model vigent de la nostra estructura social, amb una tendència cap a una societat dual i descohesionada.

Les fortaleeses de la nostra societat

La nostra societat ha experimentat profunds canvis econòmics, socials i culturals en un breu espai de temps. La rapidesa i profunditat d'aquests canvis ha dificultat la seva integració en la nostra estructura social, provocant factors de descohesió que afecten directament a la nostra qualitat de vida individual i col·lectiva. Aquests factors es concreten i visualitzen en una societat civil feble i en uns valors dominants descohesionadors.

Malgrat aquests indicadors negatius, existeixen possibles punts forts, fortaleeses, que poden permetre que la societat balear encari el seu futur immediat en clau de cohesió social i qualitat de vida. Aquestes fortaleeses es poden percebre en distints indicadors: no s'ha de deixar de banda que, malgrat la nostra societat presenti factors negatius emmarcats en l'actual crisi econòmica, seguim mantenint uns acceptables nivells relatius de benestar, i disposem de recursos suficients per abordar la crisi des de perspectives positives. Com és lògic, la utilització adequada d'aquests recursos suposa, a més de voler i saber identificar-los, tenir la voluntat política i social d'aplicar-los adequadament. Això implica una aposta decidida pel denominat "capital humà" des de les seves distintes vessants educatives i formatives, i per la modificació profunda del nostre actual *model econòmic*.

Una altra fortaleesa la trobam en els denominats valors emergents, que es poden concretar, entre d'altres, en una certa interiorització de factors com una major autonomia i autenticitat del individu en aspectes que afecten a la seva ètica individual i col·lectiva; l'assumpció de valors com la tolerància i la solidaritat; una major sensibilitat pel que fa a tot el que envolta el territori i la preservació del medi ambient... Ara per ara, aquest valors emergents no tenen "carta de ciutadania" i, en conseqüència, troben dificultats per estructurar-se. Per aconseguir que aquestes fortaleeses siguin reals, és imprescindible l'existència de lideratges polítics i socials. No es tracta d'apostar per "hiper-lideratges" individuals (cesarismes), sinó de lideratges polítics i socials que no han de tenir obligatòriament els mateixos actors. Es tracta d'apostar per la construcció d'un projecte col·lectiu que ha d'implicar a tota la societat civil des de la perspectiva individual i solidària.

La participació ciutadana no pot esgotar-se en votar cada quatre anys, encara que les eleccions siguin un factor determinant en el nostre

sistema democràtic, doncs atorguen la legitimitat política als nostres governants. Es tracta d'apostar per la participació dels ciutadans i ciutadanes en un procés continu, a través de les organitzacions socials, culturals, esportives, sindicals, AMPAS, partits polítics... de forma que s'assoleixi un nivell d'implicació que permeti que els valors emergents acabin constituint els pilars d'una societat que sàpiga encarar el seu futur sense "resignar-se a la impotència". En aquest sentit, els partits polítics no haurien de convertir-se en simples màquines creades per "guanyar eleccions", sinó en eixos fonamentals de la vertebració política. La nostra societat és democràtica i plural, i, en conseqüència, és necessari que existeixin projectes polítics i socials diferenciats, i que ens allunyem del "pensament únic", que provoca en la ciutadania frustració, inseguretat i incertesa. En definitiva, treballar per a construir una societat convençuda de les seves pròpies possibilitats i recursos per afrontar els problemes i superar les dificultats, implicant-se en els assumptes que li afecten. D'aquesta manera podran consolidar-se els lideratges polítics i socials necessaris per afrontar els reptes que plantegen el present i el futur.

A tall d'epíleg, la societat balear, com ha quedat palès en aquest article, té debilitats i fortaleses, problemes i recursos propis per a solucionar-los, però és determinant la manera d'afrontar-los, i això dependrà, en gran part, de la confiança que aquesta societat tingui en els projectes polítics que es presentin com alternatives estratègiques diferenciades. En definitiva, els "lideratges polítics i socials" com a exponents d'una societat forta, estructurada, participativa i solidària seran claus per a que puguem assolir una major qualitat de vida. És un desideràtum, i probablement ho continuarà essent en un futur, però si deixem d'encaçar-lo serà inevitable que el nostre relatiu estat de benestar continuï produint una societat dual, descohesionada i, el que es pitjor, desorientada i resignada a la impotència.